

Література

1. Словник законодавчих термінів. – К.: Основа, 2000. – С. 463.
2. Янукович В.Ф. *Инфраструктура промислового регіона: теорія, практика, перспективи.* – Донецьк: ІЭПИ НАН України, 1999. – С. 7.
3. Стебницький П. *Как делать Украину?* // *Корреспондент*. – 2002. – №24. – С. 16–17.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою регіонального та муніципального управління
Хмельницького інституту регіонального управління та права
(протокол № 9 від 12.05.2003 року).*

Дергачова В.В.

*доцент кафедри міжнародної економіки і
права Донецького державного
університету економіки і торгівлі
імені М. Туган-Барановського,
кандидат економічних наук*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЯК ПЕРЕДУМОВА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Ще з кінця 50-х рр. минулого сторіччя вчені, політичні і суспільні діячі багатьох країн світу почали все більше усвідомлювати ресурсно-екологічну небезпеку. За існуючими тенденціями демографічного і соціально-економічного розвитку практично всіх країн світу можливості земної біосфери зберігати екологічну рівновагу і забезпечувати життєвими ресурсами постійно зростаючу кількість народонаселення планети будуть швидко вичерпані. Тому прийшли до висновку про нагальну потребу радикальної зміни парадигми розвитку земної цивілізації. У протилежному випадку ніякі екологічні і природоохоронні заходи, навіть комплексного характеру, а також широкомасштабні техніко-технологічні новації і жорсткі економічні механізми регулювання ресурсно-екологічних процесів не в змозі забезпечити нормальне функціонування біосфери і її найважливішої складової частини – людського суспільства.

У цьому контексті принципове і фундаментальне значення мала Конференція ООН з питань навколишнього середовища і сталого розвитку, що відбулася в червні 1992 р. у Ріо-де-Жанейро [1]. Саме на ній було проголошено, що основою рішення гострих соціально-економічних і ресурсно-екологічних проблем є перехід до моделі сталого розвитку, що має базуватися на принципах невід’ємності, взаємозалежності і взаємозумовленості задач збереження навколишнього середовища і забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. З того часу проблема концептуальних засад сталого розвитку країн і їх регіонів набула актуальнішого значення в зв’язку з ростом техногенного навантаження на зовнішнє середовище. У роботах А.С.Філіпенко [2], Б.М.Данілішина [3], В. Волошина і В. Трегобчука [4] ці питання вже висвітлювалися. Було надано дослідження щодо стану розвитку окремих країн, їх регіонів як передумови переходу до концепції сталого розвитку. Але стартові умови переорієнтації регіонів чи країн на модель сталого розвитку не обумовлювалися залежністю від забезпеченості території чи населення компонентами ресурсів

навколишнього природного середовища. Тому метою цієї роботи є дослідження умов окремих регіонів України щодо потенційної спроможності використання моделі сталого розвитку для економічних перетворень.

Розглядаючи питання про концептуальні засади сталого розвитку в Україні у XXI ст., необхідно брати до уваги стан забезпеченості населення і території країни основними природними ресурсами. До основних компонентів ресурсів, кількість та якість яких визначають можливості забезпечення населення повноцінними умовами проживання в навколишньому середовищі, насамперед можна віднести: мінеральні; земельні; водні; лісові ресурси; ресурси власне території як просторового базису існування; ресурси територій, на яких встановлено природоохоронний режим.

При вивченні природно-ресурсного потенціалу (ПРП) регіонів необхідно виходити з таких принципових положень:

- будь-якій території (країна, адміністративна область) властиве своє сполучення природних ресурсів, між якими існують стійкі взаємозв'язки. І чим менша територія, тим вагомішими можуть бути міжресурсні зв'язки, тобто зміна одного ресурсу може викликати зміну інших;

- поняття ПРП слід застосовувати не до окремо взятого природного ресурсу, а до їх сукупності на досліджуваній території;

- сама величина ПРП динамічна, тобто змінюється в процесі освоєння. Різні типи освоєння ведуть до різних типів змін, а отже – до різних рівнів економічної та екологічної ефективності освоєння;

- різні типи динаміки ПРП мають свої часові періоди, протягом яких природних ресурсів буде достатньо для сталого регіонального розвитку. Тому в програмах сталого розвитку регіонів оцінці динаміки ПРП має відводитися належне місце [2].

Відповідно до значень інтегральних індексів забезпеченості території й населення регіони України було ранжирувано на п'ять груп: з високим, помірно високим, середнім, помірно низьким та низьким рівнями забезпеченості (табл. 1).

До групи областей з високим рівнем забезпеченості території входять Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Рівненська та Хмельницька області. Всі вони мають вищі від середньодержавних індекси забезпеченості території за всіма видами ресурсів (лише у Хмельницькій області менший рівень лісистості). На першій позиції стоїть Закарпаття, що має найвище значення інтегрального індексу в Україні, найвищий рівень лісистості та екстремальне значення індексу ресурсів місцевого річкового стоку. Хмельницька область має високе значення індексу забезпеченості площами захищених територій: загальна площа природно-заповідного фонду становить 286,2 тис. га, або майже 14 % території області. Це найвищий показник в Україні.

До другої групи з помірно високим рівнем забезпеченості увійшли Чернівецька, Волинська, Тернопільська, Житомирська та Сумська області.

Найнижчий рівень лісистості мають п'ять малолісистих та маловодних областей (Одеська, Миколаївська, Запорізька, Кіровоградська та Дніпропетровська). З причорноморських лише Херсонщина потрапила до групи середньозабезпечених — завдяки високому індексу забезпеченості захищеними територіями (1,8).

За рівнем ресурсної забезпеченості в розрахунку на душу населення регіони України розподіляються дещо іншим чином, ніж за рівнем забезпеченості в розрахунку на одиницю площі (табл. 2). Головний фактор, що зумовив згадані відмінності, - різниця в кількості мешканців та густоті населення. Внаслідок цього до першої п'ятірки найкраще забезпечених регіонів потрапили Закарпатська, Волинська, Рівненська, Чернігівська та Івано-Франківська області. При цьому дві області Українських Карпат зайняли свої місця в п'ятірці завдяки високому питомому рівню

забезпеченості ресурсами в розрахунку на одиницю площі, за менших від середньо українських значень індексу забезпеченості населення власне ресурсами території. Разом з тим Волинська, Рівненська та Чернігівська області отримали місця в першій групі насамперед завдяки невисокому рівню густоти населення. Загалом же у названих п'яти областях мешкає 6,3 млн. осіб, або лише 12,5% населення України.

Таблиця 1

**Забезпеченість території регіонів України основними компонентами ресурсів
навколишнього природного середовища [3]**

Регіон	Ранг	Індекси забезпеченості			Інтегральний індекс забезпеченості	Рівень забезпеченості
		лісовими площами	ресурсами місцевого річкового стоку	площами захищених територій		
Україна	-	1	1	1	1	-
Закарпатська	1	3,40	7,13	2,62	4,38	Високий
Івано-Франківська	2	2,79	3,80	3,40	3,33	
Львівська	3	1,90	2,60	1,11	1,87	
Рівненська	4	2,47	1,34	1,80	1,87	
Хмельницька	5	0,82	1,20	3,56	1,86	
Чернівецька	6	1,27	1,75	1,77	1,83	Помірно
Волинська	7	2,08	1,24	1,76	1,69	високий
Тернопільська	8	0,87	1,51	2,18	1,52	
Житомирська	9	2,20	1,21	0,52	1,31	
Сумська	10	1,12	1,19	1,53	1,28	
Чернігівська	11	1,33	1,25	0,83	1,14	Середній
Київська	12	1,40	0,82	0,29	0,84	
АР Крим	13	0,66	0,39	1,35	0,80	
Полтавська	14	0,51	0,78	0,83	0,71	
Херсонська	15	0,25	0,06	1,80	0,70	
Вінницька	16	0,79	1,07	0,19	0,68	Помірно
Черкаська	17	0,93	0,56	0,41	0,63	низький
Луганська	18	0,69	0,63	0,49	0,60	
Харківська	19	0,74	0,61	0,26	0,54	
Донецька	20	0,36	0,44	0,54	0,45	
Одеська	21	0,32	0,12	0,76	0,40	Низький
Миколаївська	22	0,21	0,27	0,55	0,34	
Запорізька	23	0,12	0,26	0,50	0,29	
Кіровоградська	24	0,33	0,44	0,09	0,29	
Дніпропетровська	25	0,25	0,32	0,21	0,26	

Навпаки, до регіонів з найнижчим значенням інтегрального індексу ресурсної забезпеченості населення потрапили густозаселені високо урбанізовані Харківська, Запорізька, Київська, Дніпропетровська та Донецька області. В них загалом проживає більш ніж 18 млн. осіб, або 36,5% усього населення України.

Найбільшою територіальною різноманітністю ПРП характеризуються території Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської, Чернівецької областей, АР Крим, найменшою — Вінницька, Тернопільська, Донецька, Дніпропетровська області. Гірські системи — Українські Карпати і Крим

мають найбільш різноманітні природні ресурси у зв'язку з сильним впливом на територіальну різноманітність ПРП висотної поясності. За ними йде Полісся. Більш одноманітним є ПРП лісостепу і степу.

Таблиця 2

Забезпеченість населення регіонів України основними компонентами ресурсів навколишнього природного середовища [3]

Регіон	Ранг	Індекси забезпеченості				Інтегральний індекс забезпеченості	Рівень забезпеченості
		територією	ресурсами місцевого річкового стоку	лісовими площами	площами захищених територій		
Україна	-	1	1	1	1	1	-
Закарпатська	1	0,83	5,97	2,74	2,20	2,94	Високий
Волинська	2	1,59	1,98	3,21	2,83	2,40	
Рівненська	3	1,42	1,89	3,42	2,57	2,33	
Чернігівська	4	2,03	2,52	2,63	1,70	2,22	
Івано-Франківська	5	0,80	3,04	2,21	2,74	2,20	
Житомирська	6	1,71	2,08	3,68	0,89	2,09	Помірно високий
Хмельницька	7	1,16	1,39	0,96	4,15	1,92	
Сумська	8	1,45	1,73	1,63	2,24	1,76	
Херсонська	9	1,92	0,11	0,47	3,48	1,50	
Тернопільська	10	0,99	1,50	0,84	2,17	1,38	
Чернівецька	11	0,72	1,27	1,42	1,28	1,17	Середній
Львівська	12	0,66	1,73	1,26	0,74	1,10	
Полтавська	13	1,41	1,10	0,68	1,18	1,09	
Вінницька	14	1,20	1,29	0,89	0,24	0,91	
Черкаська	15	1,18	0,66	1,05	0,50	0,85	
Кіровоградська	16	1,71	0,76	0,58	0,15	0,80	Помірно низький
Миколаївська	17	1,55	0,42	0,32	0,87	0,79	
ДР Крим	18	0,86	0,34	0,58	1,20	0,75	
Одеська	19	1,09	0,14	0,32	0,83	0,60	
Луганська	20	0,82	0,52	0,58	0,41	0,58	
Харківська	21	0,87	0,53	0,64	0,22	0,57	Низький
Запорізька	22	1,11	0,29	0,11	0,57	0,52	
Київська	23	0,52	0,44	0,74	0,15	0,46	
Дніпропетровська	24	0,71	0,22	0,16	0,15	0,31	
Донецька	25	0,44	0,19	0,16	0,24	0,26	

Отже, Україна має різноманітний ПРП та вирізняється ландшафтним різноманіттям. Окремі види природних ресурсів протягом багатьох років зазнавали масштабної екстенсивної експлуатації і тепер потребують дбайливого і ощадливого ставлення до себе. Особливо це стосується земельних, водних та лісових ресурсів. Водночас багатство окремих видів ПРП, значний трудовий і науковий потенціал, працездатність народу України, сприятливий клімат і географічне положення, спроможність окремих регіонів до інновацій за наявності ПРП і розвиненістю промислового комплексу — все це створює сприятливі умови для сталого зростання економіки України. Але при досить високому середньому рівні людського розвитку в Україні в цілому (45-те місце в світовій

класифікації ООН) існує значна його диференціація за регіонами. Найвищий рівень розвитку у Київській, Львівській, Харківській, Дніпропетровській, Донецькій областях; найнижчий – у Закарпатській, Хмельницькій, Тернопільській, Херсонській. Причому між Київською і Закарпатською областями розмістилося за рівнем розвитку цього показника майже 20 країн світу.

В Україні необхідна децентралізація управління соціально-економічним розвитком регіонів при забезпеченні державою принципу пріоритету загальнодержавних інтересів при вирішенні регіональних проблем. Важливою ланкою проведення регіональної політики в Україні є формування фіскальної політики, яка в більшості розвинених країн, особливо Північної Європи, є відносно децентралізованою. За рахунок централізованих джерел в Україні повинні фінансуватися загальнодержавні потреби, а також витрати з вирівнювання соціальної забезпеченості регіонів. Витрати на розв'язання регіональних проблем повинні здійснюватися через відповідні бюджети територій.

Досвід країн ЄС і світу свідчить, що фінансування регіонального розвитку, крім державного бюджету, може здійснюватись за рахунок: залучення приватних вітчизняних та іноземних інвесторів; проведення політики заохочувального або, навпаки, обмежувального оподаткування; надання регіонам фінансової допомоги у вигляді субсидій, субвенцій, дотацій, позик і кредитів за низькими процентними ставками; компенсації додаткових витрат, які здійснюють окремі підприємства.

Регіональна політика – це тонкий інструмент, який застосувати треба дуже обережно. Держава не може займатися благочинністю і брати на себе всі витрати на регіональний розвиток. Але й регіони не можуть вирішувати свої проблеми повністю самостійно. При визначенні пріоритетів розвитку, цілей і завдань регіональної політики, основна увага повинна приділятися пошуку оптимального співвідношення між принципами справедливості і ефективності та зваженому розподілу функцій між центром та регіонами. Історія регіональної політики держав світу показує, що територіальні диспропорції дуже стійкі, а їх усунення вимагає тривалого часу, значних зусиль і узгодження для органів влади всіх рівнів.

Зважаючи на сказане вище, найважливіша передумова переведення регіонів України на модель сталого розвитку полягає в тому, щоб інтереси соціального прогресу, екології та економіки були всебічно зрівноваженими, збалансованими й оптимізованими за максимально можливою кількістю фіскальних, демографічних, соціальних, екологічних, виробничих і техніко-технологічних параметрів. До інших досить важливих передумов переходу України на модель сталого розвитку [4] як на національному, так і регіональному рівнях належать:

1. Ефективне та екологобезпечне функціонування економіки, що дасть можливість досягти кращої якості життя населення, цілеспрямовано і належним чином вирішувати соціальні та ресурсно-екологічні проблеми розвитку суспільства.

2. Раціональне використання, збереження і відтворення природних ресурсів навколишнього середовища як найголовнішого чинника забезпечення ресурсно-екологічної безпеки життєдіяльності нинішнього та майбутніх поколінь, підтримання в ньому екологічної рівноваги, забезпечення його належної якості з точки зору інтересів здоров'я людини.

3. Стабілізація демографічної ситуації й чисельності населення і встановлення в суспільстві принципів соціальної справедливості: створення системи правових гарантій та ефективної демографічної політики з метою досягнення високого рівня матеріального, соціального й екологічного благополуччя кожної сім'ї.

4. Розширення масштабів міжнародного співробітництва у сфері ефективного вирішення ресурсно-екологічних проблем і завдань сталого розвитку та підвищення його результативності й ефективності, застосування в національній економіці новітніх світових досягнень науково-технічного та соціально-екологічного прогресу.

Звідси цілком закономірним є висновок, що нашій державі на нинішньому етапі її соціально-економічного розвитку та здійснення ринкових трансформацій об'єктивно необхідна принципово нова ресурсно- і природозберігаюча макроекономічна та макроекологічна політика. Така політика повинна визначати реальні напрями, методи, способи й ефективні механізми переведення складного біосоціоекономічного комплексу "природа-суспільство-виробництво" на модель сталого та екологічнобезпечного розвитку як на державному, так і регіональному й локальному рівнях. Особливе значення впровадження принципів сталого розвитку має на регіональному рівні, зважаючи на те, що саме тут владні структури та громадськість найкращим чином розуміють місцеві, соціальні, економічні й ресурсно-екологічні проблеми, бачать конкретні шляхи і можливості їх цілеспрямованого вирішення.

Література

1. Коптюг В.А. Конференція ООН по окружающей среде и развитию. Информационное обозрение (Рио-де-Жанейро, июнь 1992 г.). – Новосибирск: СО РАН, 1992. – 62 с.
2. Україна і світове господарство: взаємодія на межі століть / А.С.Філіпенко, В.С.Будкін, А.С. Гальчинський та ін. – К.: Либідь, 2002. – 470 с.
3. Природноресурсовий потенціал сталого розвитку України / Б.М.Данилишин, С.І. Дорогунцов, В.С. Міщенко та ін. – К.: СОПС України, 1999. – 716 с.
4. Волошин В., Трегобчук В. Концептуальні засади сталого розвитку регіонів України // Регіональна економіка. – 2002. – № 1.

*Стаття рекомендована до друку кафедрою міжнародної економіки і права
Донецького державного університету економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського
(протокол № 14 від 07.05.2003 року).*

Смішко Л.В.,

*заступник директора Хмельницького
Центру перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників органів державної
влади, органів місцевого самоврядування,
керівників державних підприємств,
установ та організацій, магістр
державного управління*

КАДРОВИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Зміни, що відбуваються в суспільстві, підтверджують необхідність серйозного оновлення усіх сфер управління, в тому числі і кадрову їх складову. Досвід недавньої історії переконливо показує, що більшість бід країни викликані професійною некомпетентністю її кадрового корпусу практично в усіх органах влади і управління як державного, так і самоврядного рівнів. Тому можна констатувати, що ті структурні зміни, які були направлені на підвищення ефективності їх роботи, бажаних результатів поки що не дали.